

УДК 061.238 (477.83 – 25) (091) “1921/1939”

Гелей Степан Дмитрович, heleystepan@ukr.net,
ORCID ID 0000-0003-4349-9107,

д.і.н., професор, професор кафедри історії і філософії, проректор,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Кущик Петро Олексійович, kutsykpetro@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-5795-9704,

д.е.н., професор, ректор, професор кафедри обліку, контролю, аналізу та
оподаткування, заслужений діяч науки і техніки України,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Семів Сергій Романович, centercoop@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-4682-7359,

к.е.н., проф., завідувач кафедри економіки,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ТОВАРИСТВА У ЛЬВОВІ В 1921-1939 РОКАХ

Анотація. У статті «Діяльність Польського економічного товариства у Львові в 1921-1939 рр.» йдеться про передумови створення та діяльності однієї з перших установ такого роду у міжвоєнній Польщі. Її головною метою – розвиток економічних знань та їх популяризація, підтримка конкретної економічної політики державних установ. Після відновлення незалежності у 1918 р. польські економісти почали шукати організаційні форми діяльності, які сприяли б відбудові держави. 27 лютого 1921 р. у Львові було створено Польське економічне товариство. Статут Товариства передбачав участь у підготовці польського економічного законодавства, розвиток економічної науки й освіти, популяризацію економічних знань. Розквіт ПЕТ у Львові дослідники пов'язують із діяльністю професора Львівської політехніки Леопольда Каро, який налагодив фінансування Товариства, відновив періодичність дискусійних зібрань, розпочав видання журналу та серії наукових монографій. Учений був схильний до етатизму, вважав, що польське виробництво потребує постійного втручання держави. Товариство заснувало власну бібліотеку, яка в 1938 році налічувала 3118 томів. У 1928 р., на дев'ятий рік свого заснування, ПЕТ почав видавати журнал, на шпальтах якого друкувалися економічні дослідження та звіти Товариства. Тут друкувалися Леопольд Каро, Альфред Галушка, Генрик Корович, Едвін Гаусвальд, Ян Пайгерт, Адам Роза, Кароль Травінський, Генрик Гурський, Владислав Єннер, Станіслав Шатцель, Роман Лоншат де Бер'є, Адам Роуз, Людвік Крушельницький, Костянтин Зебрівський, Едвард Ліпінський, Леон Бігелайзен, Ян Арніцький, Ян Бзозовський, Мар'ян Чеглінський, Генрик Гросман, Францішек Томанек та інші вчені.

Ключові слова: Польське економічне товариство, солідаризм, Леопольд Каро, Академія заграничної торгівлі, міжвоєнний період.

Helei S. D., heleystepan@ukr.net,
ORCID ID 0000-0003-4349-9107,
*Doctor of Historical Sciences, Professor, Vice-Rector, Professor of the
Department of History and Philosophy,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

Kutsyk P. O., kutsykpetro@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0001-5795-9704,
*Doctor of Economics, Professor, Rector, Professor of the Department of
Accounting, Control, Analysis and Taxation, Honored Worker of Science
and Technology of Ukraine,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

Semiv S. R., centercoop@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-4682-7359,
*Ph.D., Professor, Head of the Department of Economics,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

ACTIVITIES OF THE POLISH ECONOMIC SOCIETY IN LVIV IN 1921-1939

Abstract. *The article “The Activities of the Polish Economic Society in Lviv in 1921-1939” discusses the prerequisites for the creation and operation of one of the first institutions of this kind in interwar Poland. Its main goal is the development of economic knowledge and its popularization, and support for the specific economic policy of state institutions. After the restoration of independence in 1918, Polish economists began to look for organizational forms of activity that would contribute to the reconstruction of the state. On February 27, 1921, the Polish Economic Society was established in Lviv. The Society’s charter provided for participation in the preparation of Polish economic legislation, the development of economic science and education, and the popularization of economic knowledge. Researchers associate the flourishing of the Polish Economic Society in Lviv with the activities of Professor Leopold Karo of the Lviv Polytechnic, who established the Society’s financing, restored the periodicity of discussion meetings, and began publishing a journal and a series of scientific monographs. The scientist was inclined to statism, believed that Polish production needed constant state intervention. The Society founded its own library, which in 1938 numbered 3,118 volumes. In 1928, the ninth year of its foundation, the Polish Economic Society began publishing a magazine, in the columns of which the Society’s economic studies and reports were published. Leopold Caro, Alfred Haluszka, Henryk Korowicz, Edwin Hauswald, Jan Peigert, Adam Roza, Karol Trawiński, Henryk Hurski, Władysław Yenner, Stanisław Shatzel, Roman Lonschat de Berrier, Adam Rose, Ludwik Kruszelnicki, Kostyantyn Zebrowski, Edward Lipinski, Leon Bigelaisen, Jan Arnicki, Jan Bzozowski, Marian Cieglinski, Henryk Groszman, Franciszek Tomanek and other scientists were published here.*

Keywords: Polish Economic Society, Solidarity, Leopold Karo, Academy of Foreign Trade, Interwar Period.

JEL Classification: A13, B49, O39, P16, P49, Z10

DOI: <https://doi.org/10.32782/1563-3950-2025-5-1>

Постановка проблеми. На польських землях розвиток організованого економічного руху відбувався в інших умовах, ніж у країнах Західної Європи, зокрема в Англії та Франції. Внаслідок втрати незалежності та поділу польських земель між трьома сусідніми державами обмежувалися можливості для розвитку науки. Проте польські вчені усвідомлювали, що розвиток науки є потужною зброєю в боротьбі за виживання нації. Саме тому в 1800 році у Варшаві було створено Товариство друзів наук. Подібні товариства виникали й на інших територіях. Однак це не були організації, які об'єднували лише економістів, за виключенням Мендзихудського економічного товариства, заснованого в 1802 році на території, зайнятій Пруссією. Воно займалося переважно вдосконаленням сільськогосподарської економіки.

Розвиток організованого економічного руху в ХІХ столітті на польських землях, позбавлених незалежності, був надзвичайно обмеженим. В цих умовах наука стала найпотужнішою зброєю у боротьбі за незалежність, а усвідомлення важливості її розвитку супроводжувало багатьох визначних представників наукового середовища. В цьому сенсі важливим було створення в 1868 році у Кракові Правничо-Економічного Товариства, завдання якого полягало у “формуванні і розвитку юриспруденції”. Товариство підтримувало контакти і тісно співпрацювало з польськими юристами та економістами у Львові, Познані та Кракові. У Львові в 1894 році було створено Польське торговельно-географічне товариство, головною метою якого стало сприяння торгівлі та розширенню знань про економічне становище країн, до яких прямували польські емігранти. Незважаючи на вкрай важкі й несприятливі умови, суспільно-професійний рух економістів розвивався дуже динамічно. До початку Першої світової війни відбувалися з'їзди юристів та економістів: у 1893 році – у Познані, у 1906 році – у Кракові, у 1912 році – у Львові [2, с. 29].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Польський дослідник Артур Поллок відносить створення перших об'єднань економістів в Європі до другої половини ХVІІІ ст. Йдеться, зокрема, про Англійське економічне товариство в Глазго, до якого належав Адам Сміт. У 1765 році Вільне економічне товариство було засноване в росії, а у 1767 році Партія економістів – у Франції.

Головна мета діяльності таких товариств – розвиток економічних знань та їх популяризація, підтримка конкретної економічної політики

державних інституцій. У другій половині XIX століття об'єднання фахівців економічної науки уже існували в більшості країн, зокрема в таких, як Велика Британія, Німеччина та Австрія. На американському континенті осередок економічної думки почав формуватися дещо пізніше, наприкінці XIX ст., результатом чого стало заснування в 1885 році Американського економічного товариства [7, с.1].

Ґрунтовну інформацію про діяльність Польського економічного товариства у Львові опублікував у Наукових зошитах історичного факультету Львівського університету Роман Масик [5]. Він звернув увагу на те, що в нових умовах польська економіка зіткнулася з новими реаліями.

По-перше, складовими економіки країни стали господарства територій, які раніше входили до складу різних держав: Австро-Угорщини, росії та Пруссії. У них неоднаковою була структура економіки, по-різному розвивалися галузі виробництва. З цієї ж причини після 1918 року господарське законодавство вимагало уніфікації. При цьому необхідно було врахувати неоднаковість економіки в різних регіонах держави.

По-друге, після війни зменшилася кількість фахових управлінців, банкірів, промисловців тощо. Це особливо відчувалося у колишніх пруській та російській частинах Польщі й меншою мірою торкнулося Галичини. До цього передовсім спричинилася еміграція з Польщі росіян та німців, яких до Першої світової війни була більшість на таких посадах. Саме тому перед відродженою Польщею постало завдання виховати нові кадри для економіки.

По-третє, у 1920-1930-х роках все активніше дискутували щодо практичного виокремлення економічних науки та освіти від правничих. Це мало призвести до низки позитивних змін: розвитку методології економіки та відділення вищої економічної освіти від юридичної. Планували, що такі заходи посприяють зростанню фаховості працівників економічної сфери [5, с. 187].

Виклад основного матеріалу. Після відновлення незалежності Польщею в 1918 році економісти почали шукати організаційні форми діяльності, які б сприяли відбудові держави. Перший після війни VI з'їзд польських правників та економістів відбувся в 1920 році у Варшаві. На цьому зібранні Александр Щепанський запропонував, щоб економічні товариства, які тоді засновували у різних університетських містах, об'єдналися в єдиний союз. Він репрезентував би органам влади погляди польського економічного середовища й організував щорічні наукові з'їзди. Варшавський з'їзд обрав Організаційний комітет такого союзу, однак цей проект залишився нереалізованим [6, с. 22].

Через три роки після закінчення Першої світової війни в незалежній Польщі було створено дві перші асоціації економістів – Польське економічне товариство, яке виникло 27 лютого 1921 року у

Львові, а через два дні – 1 березня того ж року - Економічне товариство в Кракові. Ці товариства відіграли важливу роль у розвитку польської економічної думки в міжвоєнний період, а також у зміцненні відродженої польської держави.

Інституції, що займалися економікою, організували й в інших містах Польщі: Товариство правників і економістів у Луцьку (*Towarzystwo prawników i ekonomistów*, 1920), Польське товариство підтримки торговельних знань у Вільні (*Polskie towarzystwo krzewienia wiedzy handlowej*, 1923), Сілезький гурток економістів (*Śląskie koło ekonomistów*, 1926), Економічне товариство в Любліні (*Towarzystwo ekonomiczne*, 1926), Гурток колишніх студентів і випускників Вищої школи суспільних та економічних наук у Лодзі (*Koło byłych słuchaczy i absolwentów Wyszej szkoły nauk społecznych i ekonomicznych*, 1929), Товариство підтримки торговельних знань у Катовіце (*Towarzystwo krzewienia wiedzy handlowej*, 1929) та ін. [6, с. 15-22].

Польське економічне товариство у Львові заснували з ініціативи адвоката Станіслава Кжеміцького. Восени 1920 року він запропонував організувати товариство, яке б досліджувало актуальні проблеми економічного життя Польщі [13], а вже 7 грудня 1920 року С. Кжеміцький разом із генеральним директором Галицького крайового банку Єжи Міхальським та старостою Альфредом Галушкою повідомили місцеву владу про свій намір і 31 грудня до Львівського воєводського правління надійшов на затвердження перший статут Товариства [12], який невдовзі й ухвалили.

Статут Товариства чітко визначав основні цілі: плекання сільськогосподарської науки та освіти в усіх її галузях із урахуванням сучасних явищ економічного життя; участь у підготовці польського економічного законодавства; оцінка законодавчих і нормативних актів, що стосувалися всіх сфер діяльності суспільства; популяризація економічних знань [2, с. 30].

Статут також передбачав заходи для досягнення вищезгаданих цілей. Це насамперед наукові дискусії у різних формах, наукові публікації в фахових журналах, субсидування економічних видань, подання експертних висновків до органів влади.

До складу керівництва (Виділу) Товариства входили голова, троє заступників голови (обиралися раз на два роки) та вісімнадцять членів (обиралися щороку). Затверджували склад Виділу Загальні збори Товариства. З-поміж своїх членів Виділ обирав секретаря, скарбника, в разі потреби – редактора видань, бібліотекаря та господаря [49; 60, с. 217]. Водночас 5 квітня 1921 року за пропозицією Є. Міхальського сформували бюро з оплачуваними посадами керівника, канцеляриста, референта з фінансово-податкових справ та двірника [16, арк. 14].

У вересні 1921 року Є. Міхальський став міністром фінансів і 2 лютого 1922 року на цій посаді його змінив банкір Марцін Шарський.

Тоді ж Є. Міхальського номінували почесним головою ПЕТ [35; 37, с. 130].

Дослідники зазначають, що ні М. Шарському, ні його наступнику професорові Львівської політехніки Стефану Павліку (обраний головою 25 січня 1926 року) [37, с. 130] не вдалося подолати негативні тенденції у ПЕТ. В той час інституція переживала фінансову і наукову кризу. Більше того, після смерті С. Павліка (23 листопада 1926 року) аж до червня 1927 року Товариство не скликало Загальних зборів. Розквіт ПЕТ у Львові пов'язують із діяльністю професора Львівської політехніки Леопольда Каро, який очолив інституцію 12 червня 1927 року [37, с. 130]. Відтоді вдалося налагодити фінансування Товариства, відновити періодичність дискусійних зібрань, почати видавати часопис та серію наукових монографій.

Л. Каро, на відміну від найяскравішого представника краківської економічної школи А. Крижановського, що відстоював розбудову польської економіки на засадах вільного ринку, почав активно впроваджувати власні погляди на розвиток економіки у львівське ПЕТ. Він жорстко критикував лібералізм і вважав ліберальну економічну політику польських урядів причиною поширення небезпечних пролетарських настроїв, які, своєю чергою, могли породити соціальні конфлікти. Запобігти тому, на думку Л. Каро, могла заміна принципу економічної вигоди християнською етикою. Економічна справедливість у розумінні Л. Каро полягала у забезпеченні роботою всіх працездатних громадян Польщі. Вчений вважав: кожен поляк повинен зрозуміти, що жебрак, якого помічали на вулиці, почав вести такий спосіб життя не з власної ініціативи, а через постійну лібералізацію польської економіки. Лише солідарність, усвідомлення себе частиною польського соціуму, де живуть люди різних соціальних прошарків, допоможуть Польщі вийти з кризи [5, с. 190]. При цьому вчений схилився до етатизму та вважав, що польському виробництву необхідне постійне втручання держави [12, с. 7-12].

У ПЕТ були звичайні, підтримуючі пожиттеві, почесні члени та члени-кореспонденти. Звичайним членом міг стати кожен, хто займався суспільно-господарськими справами. Підтримуючим членом вважали того, хто платив Товариству 200 злотих у рік, а підтримуючим пожиттевим – хто вніс до інституції одноразово щонайменше тисячу злотих. Членами-кореспондентами вважалися ті, що мешкали поза Львовом. Почесними членами ставали найвідоміші дослідники економічних проблем. Члени-кореспонденти та почесні члени не платили внесків [49, с. 119-120].

Збереглися деякі відомості про чисельність ПЕТ. На час інавгураційного засідання 27 лютого 1921 року в інституцію вже записалося 14 організацій та 114 осіб [16, арк. 4]. На 20 квітня 1933 року в ПЕТ брали участь 188 місцевих і 200 позамісцевих членів [42, с.

105]. У Товаристві працювали найвідоміші теоретики та практики економіки, які мешкали у Львові: Адам Ѓлажевський, Владислав Єннер, Францішек Замойський, Л. Каро, С. Кжеміцький, Генрик Коровіч, Генрик Лявенгерц, Юліуш Макаревич, С. Павлік, Александр Рачинський, М. Шарський та ін. [13].

Постійним джерелом доходів ПЕТ були членські внески. Збереглися відомості про їх розміри. Зокрема, в 1924 році щорічні членські внески складали 3 злотих [16, арк. 44 зв.]. У 1925 році – 5 злотих для фізичних осіб та 30 – для організацій. Тоді ж визначили вступне – 1 і 5 злотих відповідно [16, арк. 52 зв.]. Від 1 липня 1930 року ПЕТ підвищило на 6 злотих внески для всіх членів на видавничі потреби. Товариство отримувало кошти від місцевих банків, Ради міста Львова, Міністерства промисловості та торгівлі [32, с. 61-65; 42, с. 104; 25, с. 206; 46].

Найбільше допомагала Промислово-торговельна палата у Львові, яка виділяла приміщення у своєму будинку для проведення наукових зібрань (нині – проспект Шевченка, 17) [30, с. 129; 46]. Так було до часу, коли 7 грудня 1932 року Товариство за підтримки президії Банку крайового господарства урочисто відкрило двері до власного приміщення на вулиці Міцкевича, 3 (нині – вулиця Листопадового Чину). ПЕТ отримало три кімнати, в яких розмістило секретаріат, редакцію та бібліотеку [41, с. 123].

Товариство зуміло заснувати власну бібліотеку. Ще 5 квітня 1921 року воно вирішило виписувати всі польські економічні видання. Водночас виділяти 10% з власних фондів на бібліотеку [16, арк. 14 зв.]. Для її поповнення сформували спеціальну комісію, яка купувала книжки та обговорювала їх на засіданнях ПЕТ [16, арк. 14 зв.]. У 1938 році бібліотека нараховувала 3118 томів [20, с. 74].

Велику увагу Товариство приділяло забезпеченню бібліотеки журналами, які читальня отримувала безкоштовно в обмін на “Економічний огляд”. З Варшави отримували: Статистичні новини, Місячний огляд В. Г. Краї, Поляки за кордоном, Наше майбутнє, Новини географічної служби, Бюлетені еміграційного відомства, Банківський і фінансовий огляд, Праця та соціальна опіка, Прорив, Сучасний світ, Кооперативний науковий огляд, *Spółem*, Фермер-економіст, Журнал сільськогосподарських кооперативів, Банківський працівник, Наші справи, *Gazeta Rolnicza*, *Gospodarka Narodowa*, Політичні справи, Щотижневий бюлетень Інформаційного агентства Варшавської преси, Муніципальний працівник, Завтра на роботу; з Кракова: Географічний огляд, Наша думка, *Gazeta Literaska*; з Познані: Літопис сільськогосподарських і лісових наук, Часопис ощадних кас, Господарське життя; з Любліна: Електрика; з Торуня: Буксир, Записки; з Лодзі: Бюлетені Товариства Економічна політика *Włókiennictwa*

Polskiego; зі Львова: Економічні вісті J. P. H.; Економічний тиждень, Кооперативний огляд, Журнал судді, Соцогляд.

Іноземні журнали надходили з Рима, Женеви, Чикаго, Берліна, Вашингтона та інших міст [42, с. 107].

Міністерство казначейства, праці та соціального забезпечення, Центральне статистичне управління, всі державні банки, промислово-торговельні палати та численні промислові та кооперативні асоціації надсилали в бібліотеку щорічні звіти про свою діяльність та багато інших публікацій.

Основною ділянкою роботи ПЕТ було опрацювання пропозицій до органів влади щодо економічного законодавства. Тим мали займатися чотири наукові секції: податкова (очолили Є. Міхальський та голова Фінансової палати у Львові Едвард Бутна), фінансова (М. Шарський), аграрна (правник А. Рачинський) та кооперації (Л. Каро). Їх заснували вже в перші місяці діяльності Товариства [30, с. 129].

Найефективніше запрацювала податкова секція, яка у 1921-1923 роках стала аналітичним центром ПЕТ із вивчення економічних законів [15, арк. 2; 16, арк. 17-18, 20]. З інших підрозділів інституції діяла лише секція кооперації. Вона вивчала проект закону про кооперації, організувала тематичний цикл доповідей, провела конкурс на підручник із науки кооперації [16, арк. 26 зв., 27 зв.; 30, с. 130].

Найбільше Товариство обговорювало податкові закони: про державний промисловий податок (1921), оподаткування кооперативів (1921), оподаткування переробки нафти (1921), податок із майна та прибутків (1921, 1923), судові податки (1921, 1930), компенсаційне оподаткування та податок на розкіш (1922), гербовий збір (1923-1925) [14, арк. 2, 56 зв., 69 зв. – 70; 16, арк. 15, 22 зв. – 23, 26 зв., 27 зв., 44 зв.; 17; 30, с. 30-31; 4, с. 92].

Крім податків, Товариство вивчало реформування нафтового законодавства (1921), закони про чековий обіг (1921), шляхи подолання валютних спекуляцій (1921), запровадження тютюнової монополії (1922), питання транзиту з росією (1922), ініціювало розвиток будівництва через заснування у Львові першої будівельної кооперації (1922), розглядало проблеми банків (1923-1924), знецінення валюти (1924), східних торгів (1924), акційних спілок (1925), становище нотаріату та примусу нотаріальних актів (1925), водних шляхів (1927), картелів (1928-1929), введення розпорядження Президента Речі Посполитої від 24 червня 1927 року про господарювання в лісах, які не є власністю держави (1930), суспільні роботи (1931), державних позик (1933), будови майбутньої водної дороги Балтійське – Чорне море (1937) [15, арк. 2; 30, с. 129-130; 24, с. 152-153; 19, с. 121; 48, с. 99].

Поряд із аналізом економічного законодавства, Товариство пропагувало Польщу для інвесторів в іноземних виданнях. Так, С.

Кжеміцький у 1922 році написав статтю для німецьких часописів про економічне становище Польщі.

Товариство провело низку циклів дискусій із питань валюти (1922), санації грошового обігу (1925) тощо [37, с. 130-131]. Назагал за перші десять років у ПЕТ виголосила доповідь 61 особа [19, с. 23-24], а до кінця 1938 року заслухали 109 доповідей 84 вчених [35, с. 4-6].

У 1928 році члени Товариства польських економістів і статистів скликали Конференцію порозуміння економічних товариств та інституцій. Конференція окреслила тематику I з'їзду польських економістів і сформувала його Організаційний комітет [6, с. 22-23]. Активну участь у підготовці зібрання взяло ПЕТ у Львові. З'їзд провели у Познані 24-26 травня 1929 року [30, с. 132]. Він мав непересічне значення для польської економічної науки. Вперше економісти засідали окремо від правників. До Познані з'їхалося понад 200 учасників. Делегати визначили три проблеми, кожній із яких присвятили один пленарний день: економічної освіти, господарської кон'юнктури та картелей. Головував на засіданнях з'їзду професор, колишній ректор Варшавського університету Антоній Костанецький, а одним із співголів був Л. Каро. На з'їзді доповідали й члени ПЕТ у Львові – Францішек Буяк, Е. Гаусвальд, Л. Каро, К. Пайгерт та Адам Яжина [32, с. 59].

Товариство брало участь і в інших наукових зібраннях, де обговорювалися проблеми економічної науки та освіти. Зокрема, на З'їзді публіцистів-економістів у Львові (1925), на Міжнародному сільськогосподарському з'їзді у Варшаві (1925), на Міжнародних конгресах організації праці у Римі та Варшаві (1927), в засіданнях Колегії міжнародних університетських лекцій у Гдині (1933) [5, с. 196].

Ще у 1929 році з ініціативи Л. Каро в Товаристві жваво обговорювали необхідність економічної програми, що мала б сприяти зменшенню кризових явищ в економіці держави [44, с. 112]. Пізніше про намір сформувати власну стратегію економічного розвитку Польщі Л. Каро заявляв 16 травня 1930 року. Він висловив власне бачення господарської програми й зауважив, що такої в Польщі доти не витворено [19, с. 5-6].

Члени Товариства заслуховували численні доповіді відомих економістів, підтримували контакти з науковими товариствами: Краківське економічне товариство, Товариство економістів і статистів і Товариство соціальної політики у Варшаві та з економічною секцією Познанського юридичного та економічного товариства.

Серед нових комітетів (секцій), які в Товаристві розпочали активну роботу, слід назвати: сільськогосподарський (президент К. Пайгерт), промисловий і гірничий (президент В. Стеслович), торговельно-банківський (президент М. Шарський). Було також створено редакційний комітет, до складу якого увійшли президент і

віце-президент Товариства, а також президенти окремих комітетів [30, с. 33].

Звіти про діяльність Товариства у Львові містили детальну інформацію про тематику лекцій, що читалися на його засіданнях, а також про отримані субсидії. Так, у 1930 році Міністерство промисловості і торгівлі надало допомогу на видавничий фонд у розмірі 100 злотих, а Львівська міська репрезентація – одноразову дотацію 500 злотих. Названим сумам не вдалося покрити всіх витрат, на видавничу діяльність, а тому були розіслані листи з проханням до “освічених мешканців” надати необхідну допомогу.

В 1928 році, на дев'ятий рік від заснування, ПЕТ вирішило друкувати часопис. Його започаткували неперіодичним виданням, на шпальтах якого розміщували дослідження з економіки та звіти Товариства, й назвали “Праці та звіти Польського економічного товариства” (“Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego”). В 1932 році часопис перейменували на “Економічний огляд” (“Przegląd ekonomiczny”). У 1928-1939 роках вийшло 26 зошитів цього видання.

“Przegląd Ekonomiczny” спочатку з'являвся двічі на рік обсягом 16 друкованих аркушів. Головним редактором став Л. Каро. У журналі публікувалися статті, слухання, рецензії, хроніка, доповіді, Сейм і Сенат з господарських справ, З країни і світу.

Після смерті головного редактора відповідальність за “Przegląd Ekonomiczny” перебрала редакція. Статті, опубліковані в журналі, були високо оцінені фахівцями з даної тематики. Товариство всупереч загальному застою громадської думки підтримувало свої праці на високому рівні. Журнал нагадував високий науковий рівень журналу “Economist” – таку думку висловив Тадеуш Дверницький [24, с. 156].

Продавали видання три книгарні у Львові та дві – у Варшаві. Тираж “Przeglądu” – 600 примірників. Прагнучи розширити економічні знання і зробити доступними видання Молодіжного товариства, Товариство запропонувало дирекціям ряду комерційних і сільськогосподарських шкіл комплект видань за ціною 1/5 власних коштів, які до цього часу використали приблизно 30 шкіл [39, с. 208]. Також було започатковано обмін виданнями з промислово-торговельними палатами.

З 1937 року за постановою Управи від 24 листопада 1936 року журнал виходив щоквартально. З кожного тиражу 80 примірників було призначено для обміну журналами, 25 для оглядових примірників, 50 для оригінальних примірників і 190 для членів Товариства. Комісійні продажі здійснювала переважно книгарня А. Mazuccato, колишня книгарня “Książnica-Atlas”, як наголошувалося, з хорошою організацією в провінції. Додатковими способами пошуку джерел фінансування були

розміщення реклами різного типу установ та інші журнали в індивідуальних зошитах.

Видання Товариства стали предметом дедалі більшого інтересу в економічній та науковій сферах, про що свідчило розширення їх продажу. “Економічний огляд” може пишатися зростаючим інтересом сфер, які охоплюють економічні та соціальні проблеми, все частіше і ширше з’являються повідомлення про окремі праці, що входять до “Економічного огляду” [27, с. 136].

Від 1937 р. ПЕТ збільшило обсяг часопису з 20-24 до 28-32 друкованих аркушів [22].

Керівні органи Товариства мали на меті вести спостереження за науковим рівнем статей, що надходили, не втручаючись у їх зміст. Опубліковані окремі праці та статті стосувалися широкого спектра економічних проблем міжвоєнної Польщі. Серед них слід виділити статтю Л. Каро “Втручання держави в економічні справи” та Л. Зусвайна “Польський банкінг у сучасності”, які були надруковані у 1929 році.

Друге число названого видання вийшло у тому ж році і містило текст лекцій Г. Коровіча на тему: “Про концентрацію капіталу в польській банківській системі”. Раціоналізація виробництва і пов’язана з ним організація праці, за словами вченого, неминуче ведуть до процесів концентрації. На це не може не впливати фактор капіталу, який має обслуговувати такі виробництва. Як наслідок, капітал, який слідує за названими виробництвами, також повинен бути зосереджений. Концентрація виробництва повсюдна, вона виникає з невблаганною необхідністю як наслідок конкурентної боротьби та її згубних наслідків; це також продиктовано необхідністю задовольняти потреби все більшої кількості споживачів найкращим і найшвидшим способом [31, с. 117].

Велика промисловість у високоіндустріальних країнах, на думку Г. Коровіча, підпорядкована процесу концентрації; її форми змінюються, вдосконалюються, від примітивних до досконаліших. У результаті в цих країнах зосереджується капітал як найпотужніший фактор виробництва. Існуючих резервуарів капіталу - банків, кожен із яких окремо обслуговував окремі підприємства, - вже недостатньо для рівноправного обслуговування.

Співвідношення капіталу з іншими елементами виробництва залишається в такій диспропорції, що якби виробництво забезпечувалося лише внутрішнім капіталом, воно не могло б існувати. Проте, заявляв автор статті, навіть у вітчизняних банках із іноземним капіталом капіталу недостатньо, і тому ми постійно спостерігаємо кризу виробництва, що в немалій мірі є результатом поганого співвідношення капіталу до загального виробництва.

Вчений стверджував, що капітальні ресурси, розпорошені в численних слабких банківських установах, не можуть служити підприємствам, які змушені вдаватися до іноземного капіталу. Але й іноземні банки з різних причин не могли безпосередньо підтримувати польське виробництво. Пройде чимало часу, поки польське виробництво матиме в своєму розпорядженні достатній капітал. Необхідною умовою отримання більшої підтримки виробництва повинно бути оздоровлення національного банківського бізнесу та створення великих банківських утворень, які можуть відігравати більш серйозну роль резервуарів капіталу. Шлях до цього веде через концентрацію капіталу, що за своїми наслідками має створити інституції, які стануть сильнішими або через злиття, або через значне збільшення власного капіталу існуючих банків [31, с. 117].

26 листопада того ж року лекцію на тему “Економічні тенденції Пан Європи” прочитав А. Галушка. Його лекція цікава тим, що в ній вчений представив намагання європейців уникнути нової війни. Для цього, на його думку, необхідно було сприяти їхньому економічному зближенню шляхом створення європейського митного союзу. З огляду на розвиток засобів зв'язку сучасну економічну систему Європи А. Галушка назвав анахронізмом. У такому стані Європа не в змозі конкурувати зі Сполученими Штатами, які завдячують своїм економічним зростанням величезному внутрішньому ринку.

Економічне об'єднання Європи не мало ні антибританських, ні антиамериканських тенденцій. Америка як кредитор могла бути задоволена лише тим, що боржник зможе погасити борги, реорганізувавши свою внутрішню співпрацю. Справа в тому, що економічна роздробленість Європи перешкоджає розвитку економічного життя. Про це свідчать міжнародні картелі, які перетинають митні кордони і з'єднують один із одним раніше ворогуючі табори. А. Галушка підтримав ідею де Бріана, що запропонував скликати конференцію в Женеві восени 1930 року з метою економічного об'єднання Європи. Жоден представник із 30 країн не виступив проти цієї пропозиції [31, с. 117].

Представляючи ставлення Польщі до Митного союзу США, доповідач зайняв оптимістичну позицію. Він стверджував, що сільське господарство і всі пов'язані з ним галузі можуть тільки виграти, як і всі галузі, що базуються на власній сировині. Виробництва, що переробляють сировину, імпортовану з інших частин світу, маючи кредити на тих самих умовах, як й інші європейські промисловці, і дешевшу робочу силу, також витримають конкуренцію та одержать доступ до розширеного ринку. Галузі, що базуються лише на високому тарифному захисті, матимуть час адаптуватися до нових умов у результаті поступового скасування тарифів і, крім того, можуть отримати компенсацію при створенні картелів. У будь-якому разі

вітчизняна промисловість завжди буде захищена державними та місцевими поставками, а пропаганда вітчизняної продукції може частково замінити митний захист. Зі створенням європейського митного союзу всі подібні труднощі в Європі та європейських колоніях будуть усунені, і капітал буде вільно текти всюди. Нинішня європейська виробнича криза була, на думку лектора, результатом занадто низької споживчої потужності і зникне, коли економічне життя всієї Європи почне розвиватися. Тоді безробіття буде подолано, і Польща, маючи величезні невикористані людські ресурси (щонайменше третина сільського населення є цим великим резервуаром невикористаних людських сил), має попереду велике майбутнє [31, с. 117].

22 листопада 1930 року в залі Торговельно-промислової палати у Львові Г. Коровіч прочитав лекцію на тему: “Сутність торговельного та платіжного балансу”. У розлогій лекції вчений висвітлив окремі статті платіжного балансу, згодом зупинився на поясненні механізму міжнародного обороту, зокрема причинно-наслідкового зв'язку між міжнародним переміщенням капіталу, товарів і послуг. Кожне переміщення капіталу, на його думку, обов'язково супроводжується передачею матеріальних благ, а переміщення капіталу у формі грошей, як правило, скромне. Звідси зв'язок між імпортом капіталу у вигляді позик і імпортом товарів. Таким чином, країна, яка позичає за кордоном, матиме активний борговий, але пасивний торговий баланс. І навпаки, під час експорту країна-експортер капіталу буде прагнути до активного торговельного балансу і пасивного платіжного балансу, а в наступні періоди ця тенденція буде змінюватися. В результаті погашення процентів країною-боржником платіжний баланс зміцниться, а торговий баланс погіршиться, тому що країна-боржник буде платити товарами.

Проф. Г. Коровіч торкнувся валютних проблем, пов'язаних із вирівнюванням платіжного балансу, а потім, переходячи до польських реалій, підкреслив важливість для Польщі торговельного балансу на основі аналізу економічної структури країни [33, с. 99].

Після доповіді, уважно вислуханої обраною аудиторією, розгорнулася дискусія, в якій взяли участь такі вчені: проф. Е. Гаусвальд, д-р Я. Пайгерт, реж. Фельштин і суддя д-р. Овочевий.

Доцент Львівської політехніки та директор економічного департаменту Мінагрополітики д-р Адам Роса запропонував для обговорення тему: “Східноєвропейська аграрна угода”. Перша угода про більш тісну співпрацю належить дунайським державам, які домовилися про єдині правила експорту пшениці та кукурудзи. Ці держави, а саме: Угорщина, Румунія та Югославія, зустрілися в липні 1930 року в Бухаресті та ухвалили низку резолюцій, які розгорталися в двох напрямках. По-перше, вони вирішили спільно вимагати тарифних преференцій щодо закордонної сільськогосподарської продукції від

європейських країн, які імпортують цю продукцію, а по-друге, домовилися про співпрацю у сфері експорту сільськогосподарської продукції.

Згодом Румунія та Югославія, зібравшись у Синаї, оголосили, що мають намір розпочати конкретну роботу “для створення об’єданого економічного органу на основі далекоюсяжного митного союзу” [33, с. 99].

Через місяць ідея співпраці між аграрними країнами була поглиблена на Міжнародній сільськогосподарській конференції, скликаній польським урядом у Варшаві. Польська ініціатива виявилася логічним продовженням зусиль, докладених у більш вузькому масштабі, і спрямована на заключення сільськогосподарської угоди не лише на ширших територіальних засадах. До Варшави було запрошено 8 країн Центральної та Східної Європи, за винятком такого важливого експортера сільськогосподарської продукції, як радянська росія, і північних країн. Пояснювалося це тим, що для налагодження справді раціонального співробітництва між аграрними країнами необхідно було вибирати країни зі схожою економічною структурою, країни, що становлять самостійне територіальне ціле. Якби польський уряд запросив Данію, Нідерланди або ж навіть Францію, то Варшавська конференція перетворилася б на щось дуже схоже на Женевську, де обговоренню конкретних заходів постійно заважала величезна розбіжність інтересів [33, с. 99]. Тому, скликаючи Варшавську конференцію, польський уряд прагнув організувати співпрацю явно регіонального характеру. Цей факт певною мірою визначив ставлення конференції до радянської росії. Включення в угоду сільськогосподарських штатів величезної російської території значною мірою позбавило б її регіонального характеру, не кажучи вже про той факт, що важко говорити про застосування аналогічних заходів у державах, одна з яких мала б комуністичну систему, а інша – капіталістичну.

Аналізуючи економічне становище країн-учасниць Варшавської конференції, тобто Естонії, Латвії, Литви (яка не прийняла запрошення), Польщі, Чехословаччини, Румунії, Угорщини, Югославії та Болгарії, організатори бачили, що майже всі ці країни мали одну спільну характеристику, тобто вони були бідні на капітал. Причини такого стану речей виявилися різні. Переважна більшість згаданих вище країн протягом ряду років стали зоною безпосередніх бойових дій, і накопичений перед війною оборотний капітал був використаний переважно для відновлення збитків від війни. Ці ж самі країни пройшли через масштабну інфляцію, не кажучи вже про те, що більшість із них протягом останніх років провели глибоку реконструкцію сільськогосподарської системи, яка також поглинула значні капітали. Загальний брак капіталу означав, що в усіх цих країнах напрям сільськогосподарського виробництва більшою мірою,

ніж у Західній Європі, залежав від положень аграрної політики. У західноєвропейських і північних країнах напрям сільськогосподарського виробництва автоматично пристосовувався до економічної ситуації: наприклад, коли є хороший ринок збуту молочної продукції, необхідно будувати молочні заводи за безпосередньою ініціативою зацікавлених економічних кіл, коли є хороший ринок збуту, для бетону, – потрібно будувати бетонні фабрики. Для тих, що брали участь у Варшавській конференції, таких перспектив не було. Там фермери не мали необхідного капіталу, щоб адаптувати своє виробництво до мінливої економічної ситуації, а держава повинна прийти їм на допомогу. За такого стану речей угода між керівниками напрямку аграрної політики 8 країн, представлених у Варшаві, набувала особливого значення і могла легше, ніж у Західній Європі, привести до конкретних економічних результатів [33, с. 101-102].

Варшавська конференція мала дві категорії завдань. Завданням першої категорії притаманний скоріше тактичний характер. Досвід останніх років переконливо вчить, що в міжнародній економічній політиці інтереси аграрних країн недостатньо оцінюються та належним чином не враховуються. Конференція прагнула передусім організувати спільний захист інтересів сільського господарства на міжнародному просторі за участю 8 країн Східної Європи. Хоча ця мета є надзвичайно важливою, було б серйозною помилкою обмежувати завдання угоди цим обсягом. Слід визнати, що хоча наслідки нерозуміння специфічних потреб аграрних країн є серйозними, вони аж ніяк не є єдиним джерелом кризи, під якою зараз перебувають країни Східної Європи. Навпаки, ці причини значною мірою полягають у небажанні організувати економічне життя в тих країнах, які були запрошені до Варшави, а поліпшення становища в цій галузі є другою категорією завдань сільськогосподарської Антанти [33, с. 102].

У такому стані речей завоювання відкритих кордонів для експорту сільськогосподарської продукції на міжнародному просторі не може бути достатнім. Програма співпраці між сільськогосподарськими державами і водночас на території окремих сільськогосподарських держав передбачає далекосяжну організаційну роботу. Не вдаючись до подробиць роботи, яку варто провести в цьому відношенні, слід сказати, що перш за все слід усунути надмірну конкуренцію між експортерами однієї країни будь-якими способами, оскільки така конкуренція повинна базуватися на торгах мінус експортна ціна, а отже, ціна, сплачена виробникам. Лише впорядкувавши існуючий стан справ у цій галузі в окремих країнах, можна думати про усунення шкідливої конкуренції між окремими країнами. Належним чином усвідомлюючи важливість цих питань, польський уряд вирішив включити їх до порядку денного Варшавської конференції, даючи таким чином зрозуміти, що створення спільного фронту для захисту інтересів

сільського господарства недостатньо і що будь-які міжнародні дії для боротьби з сільськогосподарською кризою мають ґрунтуватися на серйозній організаційній роботі, проведеній у кожній аграрній країні [33, с. 103].

Підсумовуючи наведені коментарі, спрямовані на характеристику цілей Східноєвропейської аграрної угоди, можна констатувати, що її завдання полягали у захисті спільних сільськогосподарських інтересів та у створенні відповідних організаційних форм сільськогосподарського експорту в країнах блоку. Чи можуть окреслені таким чином цілі становити будь-яку загрозу для країн-імпортерів сільськогосподарської продукції або для інших експортерів сільськогосподарської продукції, що не належать до блоку? Навпаки, угода аграрних держав не тільки не була загрозою, а й мала стати надзвичайно важливою ланкою в ланцюжку заходів, що здійснювалися у боротьбі зі світовою економічною кризою.

До 1931 року Товариство заслухало дослідження Е. Гаусвальда “Економічний стан промисловості Східної Малопольщі”, Кароля Травінського “Економічна автономія в Польщі” та Януша Генрика Гурського “Питання рівня сільськогосподарського виробництва” [16, арк. 31].

16 травня 1931 року у великій залі Львівської торгово-промислової палати відбулося урочисте засідання Товариства, присвячене десятирічному ювілею. Президент Товариства проф. Л. Каро, привітавши представників державної та муніципальної влади, науки та економічної сфери, зазначив, що за десять років активної діяльності Товариства з лекціями виступив 61 доповідач, а публікація трактатів зайняла близько 500 сторінок. Діяльність Товариства відбувалася паралельно становленню країни, переважно у сфері “казначейських і фінансових” проблем. “Воно досліджувало широкий спектр сільськогосподарських, промислових, банківських і соціальних питань, а також розвиток ремесла і торгівлі”. “Наша позиція у вирішенні кожної з цих проблем була далекою від догматизму і суто емпіричною”. “Найбільшою проблемою Товариства Л. Каро вважав безпрограмність і нестабільність економічного життя. Це породжувало різні несподіванки і позбавляло ПЕТ прихильників у всіх таборах” [34, с. 6].

Діяльність Польського економічного товариства у Львові в перші роки його існування розгорталася, на думку доповідача, переважно у сфері фіскальних та фінансових проблем. Відповідно до консолідації валюти, яка відбулася в той час, суспільство за останні чотири роки під керівництвом тієї ж президії та ради директорів, які з того часу залишалися майже незмінними, розвивалося. Проте величезний спектр аграрних, промислових, банківських і соціальних, ремісничих і торгових справ не знаходили свого вирішення.

Промовець був переконаний, що польське виробництво мало захищатися державою в усіх сферах. “Ми не вважаємо точним гасло лібералізму про те, що товари завжди повинні імпортуватися звідти, де вони дешевші та кращі, або що митні кордони мають бути скасовані. Адже ми не будемо турбуватися про переваги європейського виробництва і зберігати таким чином старі привілеї Європи над іншими частинами світу. Для нас найважливіше, щоб наше сільське господарство та наша промисловість отримали принаймні повний пріоритет на внутрішньому ринку.

Водночас, зміцнення нашої виробничої потужності не повинно стати джерелом серйозних міжнародних конфліктів, оскільки ми конкуруємо з іншими країнами на світових ринках лише в кількох сферах, задовольняючись прагненням захопити внутрішній ринок. І навіть якщо заморські країни, які постачають нам сировину, зокрема бавовну, на дуже значні суми, робитимуть певні митні поступки Польщі в торгових договорах, сприяючи взаємному експорту нашої продукції до цих країн, наша мета тут теж буде досягнута.

Отже, наша мета суто оборонна, не обмежується подальшим зміцненням наших грошей. Ми не повинні ні на мить забувати, що, особливо в нашому географічному положенні, нас має бути багато, якщо хочемо бути справжньою силою, і якщо хочемо мати шанс на успіх. Це стане можливим тільки в тому випадку, якщо, за прикладом Італії, подальший розвиток сільського господарства і промисловості Польщі дозволить зберегти певну частку природного приросту населення” [34, с. 6].

Л. Каро вважав неправильним розглядати особистий інтерес як єдиний і найвищий стандарт усіх економічних зусиль. Окрім гонитви за прибутком, без якого не може існувати жодне приватне підприємство, основною метою виробництва має бути прагнення задовольняти потреби суспільства.

Відомо, що суспільство критично ставилося до надмірних комерційних витрат підприємств, що, у свою чергу, тягло за собою неможливість виплати дивідендів на акції або їх значне зменшення. Воно також засуджувало той факт, що деякі польські капіталісти зберігали значні суми грошей в іноземних банках або вдома, але в іноземній валюті. В цьому випадку вони служили економічному розвитку інших країн, замість того, щоб приносити свій капітал на користь батьківщини. У будь-якому випадку, зазначав вчений, таке бажане накопичення капіталу, яке навіть стало гаслом політичних партій, тільки тоді принесе суспільству користь, якщо воно відбуватиметься в польській валюті [34, с. 8].

Доповідач зауважив, що втручання держави, необхідність якого вже загально визнана, як у частині сприяння приватній ініціативі, так і в напрямку суспільно необхідного контролю, вимагає особливо тонкої та

вмілої руки. Якщо допомога є нерівномірною, а контроль громіздким, повільним і бюрократичним, це може принести більше шкоди, ніж користі.

Знаючи переваги картельного права в інших країнах, Л. Каро визнав необхідність його впровадження в Польщі. Він згадав, що в травні 1929 року йшлося про це на першому з'їзді польських економістів у Познані. Дана позиція була обґрунтована ним в детальному дослідженні, опублікованому як у спогадах про з'їзд, так і в його останній книзі.

Характеризуючи гостроту соціальних проблем, вчений зауважив, що класові протиріччя повинні поступатися місцем спільних інтересів і потреб, а приклади із Заходу вказують на шлях мирної еволюції відносин. Треба зробити все, щоб зацікавити більшість населення системою приватної власності, а це реально зробити лише шляхом створення більшої, ніж досі, можливості для її участі в досягненнях сучасної культури [34, с. 9].

“Розстановка пріоритетів цілей і засобів відповідно до їх важливості є, – вважав вчений, – нашою економічною і соціальною програмою. Ми не тільки критично ставимося до гасла догматичного лібералізму, не тільки боремося з інфляцією в усіх її формах. Ми виступаємо за те, щоб у разі нестачі власних коштів усі державні інвестиції, вигідні чи необхідні для оборони держави, здійснювалися за рахунок позик чи участі в прибутках іноземного капіталу, які, під відповідні умови, можуть створити певну підтримку наших інтересів з боку наших кредиторів або партнерів, залишаючи нам завжди можливість дострокового погашення” [34, с. 10].

На думку Л. Каро, всі економічні та соціальні питання можна і потрібно розглядати насамперед з точки зору суспільного блага. “Ми переконані у взаємозалежності всіх людей один від одного, а тому розуміємо необхідність урахування інтересів не лише окремої людини, а й усіх співгромадян. Лише так суспільство може існувати як спільнота більшої кількості людей, лише так можлива співпраця, яку ми вважаємо чинником глибше конструктивним, позитивнішим і постійнішим, ніж конкуренція. Співпраця та врахування інтересів інших, як найкраща гарантія нашого власного процвітання, має привести нас до визнання етики як керівної ідеї та міцної основи економічного процвітання та всієї економічної діяльності” [34, с. 10].

Після виступу президента Товариства Л. Каро вітальними словами до учасників урочистих зборів звернулися: воєвода д-р Наконечников-Клуковський, віце-мер міста мгр. Віктор Чайес, заступник голови апеляційного суду, проф. Вітковський, ректор Львівського університету, проф. Мінкевич, голова апеляційного суду д-р Адольф Червінський, проф. Університету Роман Лонгшатрс де Бер'єр, сенатор, д-р Марцін Шатський, президент Асоціації наукових і

політехнічних товариств Стен Рибіцький, президент Колегії адвокатів Владзімеж Годлевський.

В 1932-1933 роках із лекціями у Товаристві виступили такі вчені як: Станіслав Шатцель, Г. Корович, Роман Лонгшатрс де Бер'єр, Адам Роуз, Людвік Крушельницький, Костянтин Зебровський, Едвард Ліпінський, Леон Бігеляйзен, Ян Арніцький, Ян Бжозовський.

22 квітня 1933 року, взявши участь в обговоренні звіту секретаря, скарбника, бібліотекаря та ревізійної комісії, д-р Адольф Червінський, президент правничого товариства та голова апеляційного суду, зробив певні висновки: “Зі справжнім задоволенням я прочитав звіт про діяльність Польського економічного товариства за 1932 рік, вміщений у номері ІХ “Економічного огляду”. Я також з великим інтересом слухав виступи президента Товариства проф. Л. Каро, щодо деяких проблем у сфері соціальної економіки та подальших програмних завдань, і мушу з радістю сказати, що Товариство досягло належного рівня, а його діяльність в усіх відношеннях задовільна.

Будучи членом Товариства з моменту його заснування я брав участь у зборах, на яких було прийнято рішення заснувати це Товариство. І хоча я не міг брати безпосередньої участі в його роботі, уважно стежив за його діяльністю та розвитком. В перші роки ця діяльність була обмеженою і зводилася до влаштування лекцій та обговорення актуальних економічних проблем. Не видавалося періодики, тим більше, окремих праць, не було бібліотеки. Проте, за останні роки, Економічне товариство несподівано розгорнуло ефективну діяльність у всіх напрямках: видає *Przegląd Ekonomiczny*, організовує лекції з актуальних питань у галузі соціальної економіки, підготувало колективний збірник праць, авторами якого є 32 видатних економісти, улаштувало читальний зал, створило бібліотеку на 730 томів і має намір організувати лекції для ширшого загалу, спрямовані на популяризацію економічних знань.

Цей успіх є тим більш значущим, що суспільство пасивно ставиться до проблем економіки і скоріше займається музикою, спортом та іншими справами.

Те, що Економічне Товариство останнім часом так успішно розвивається є заслуга керівництва, зокрема, його президента проф. Л. Каро, який, не дивлячись на свою професорську службу у Львівській Політехніці та на свою літературну діяльність, займається справами Товариства з великим запалом, молодечим ентузіазмом і знанням справи” [42, с. 108].

Найбільший інтерес із шести опублікованих в “Економічному огляді” лекцій за 1933 рік становила лекція Мар'яна Чехлінського та Генрика Гросмана “Економічне виховання в польських школах”. Школи, на думку вчених, не лише професійні, а й загальноосвітні, мають бути більш економічно орієнтованими. “Наслідуючи Захід, ми все

більше дотримуємося принципу, що не лише думка, яка донедавна була альфою й омегою всього, а живе діяння – це доля людини! Тому ми прагнемо, щоб школа була не тільки чимось відірваним від життя, не лише ілюстрацією, а може, іноді і пародією на життя, а й самим життям, яке вона формує. Ці принципи є основою бельгійської школи життя, швейцарської школи дії, німецької школи праці, австрійської соціальної школи, французької нової і, нарешті, польської творчої школи” [42, с. 109].

Уже в початковій школі учні, на думку вчених, повинні отримувати елементи знань, які пов’язують їх із життям, шляхом проведення спеціальних бесід, робочих поїздок, які ознайомлять молодь із виробництвом, поширюючи культ праці з раннього віку.

У середніх школах тогочасної системи не було або було дуже мало місця для вивчення актуальних економічних питань. Можливо, лише за останні кілька років вносилися деякі краплі у вивчення сфери кооперації та заощаджень. Більшість молодших школярів йшли в життя, не виявившись повністю готовими до вирішення найважливіших життєвих чи економічних проблем. Тому у зв’язку з новою організацією освіти доречно було б включити економічні предмети у навчальні плани середньої та старшої школи. Якщо в Нідерландах кожен у школі зобов’язаний вивчати подвійну бухгалтерію, кожен намагається “жити з олівцем в руках”, то чому в польських середніх школах не можна було б ввести в навчальні програми базові відомості з економіки, – запитували автори.

Ще одна проблема, яка прозвучала в лекції, – це економічне виховання суспільства. Зрозуміло, що службовці виховувалися в різних установах. І навіть якщо вони володіли елементами економічних знань, то слід пам’ятати: знання швидко змінюються, їх потрібно постійно оновлювати, змінювати, пристосовувати до часу і місця. Цьому завданню Польське економічне товариство у Львові мало приділити більше уваги шляхом організації відповідних коротких економічних курсів, спочатку, можливо, загальних, а згодом спеціалізованих на конкретному матеріалі [42, с. 109].

В обговоренні доповідей взяли участь д-р Адам Загаєвський і д-р Францішек Томанек. Зазначимо, що Францішек Томанек – професор Вищої школи закордонної торгівлі у Львові, у 1933 році опублікував працю “Організація роботи професійної школи”, де визначив основні завдання директора як організатора навчально-виховної роботи торговельної школи, керівника професійної практики вчителів та учнів. Ф. Томанек підкреслював: виховання учнів – планомірний послідовний процес, що відбувається в 1, 2, 3-му класах безперервно [4, с. 121-122]. Він навів цікаві статистичні відомості про працевлаштування випускників торговельних шкіл: конторську роботу обирали в середньому 60% випускників, магазинну – 10%, а 20% – взагалі не

використовували своєї професійної підготовки. Ф. Томанек запропонував систему заходів для зміцнення зв'язків із випускниками торговельних шкіл [11, с. 79].

У 1934 році державне видавництво шкільних підручників у Львові видало збірник “Zagadnienia wychowawcze w szkole zawodowej” за редакцією Кароля Загаєвського, інженера Густава Мюльднера, інженера Яна Навроцького, а також докторів Вищої школи закордонної торгівлі у Львові Казимира Петиняка-Санецького і Францішека Томанека [51, с. 175].

В заключенні слово взяли доповідачі. Д-р М. Чехлінський заявив, що хоче дати дуже коротку відповідь на запитання, порушені в дискусії. “Директор Томанек, описуючи барвистими словами лабіринт шляхів сучасної ідеології та освітніх тенденцій, представлених швейцарською та німецькою доктринами, завершив свій виступ словами: покажіть нам, освітянам, цей єдиний правильний шлях і єдину модель, якою ми повинні йти, з серед багатьох різних освітніх систем, які зараз використовуються.

У відповідь на цей заклик зазначу, що пошук взірців і освітніх ідеалів серед інших народів ніколи не приведе нас до правильної мети. Бо історія освіти вчить, що немає ідеалу, придатного для наслідування та застосування в усі епохи часу і для кожного суспільства. Кожна нація в дану епоху повинна створити свій власний ідеал, пристосований до умов її життя, рівня власної культури, фізичних і моральних властивостей, нарешті до історичних завдань, які вона має виконати. Таким чином, функція всіх цих чинників – окрема, власна доктрина національного виховання. Але оскільки умови постійно змінюються, має змінюватися і освітня система! Таким чином, виховну систему не можна ні відкрити, ні запозичити, ні наслідувати з повним успіхом, бо ідеал національного виховання мусить постати як повільний витік методів і досвіду, набутих на основі глибокого знання психіки народу та його життя. Отже, кожна епоха повинна характеризуватися різною освітньою системою та напрямом. А оскільки сьогоднішня Польща, безсумнівно, відкриває нову історичну епоху в житті свого народу, то створення польського типу освіти має бути результатом нашого спільного життя, воно має бути синтезом польської дійсності” [51, с. 110-111].

Генрик Гросман був переконаний, що всі чітко усвідомлюють: справа, яку ми обговорюємо, дуже важлива. Адже стоїмо на порозі нової ери в розвитку держави, яка вимагає від нас впровадження нової освіти. Впевнені, що покоління, яке прийде після нас, отримає зміцнену, відновлену незалежність, основою чого буде економічна незалежність. Цьому сприятиме виховання молодих людей, що утримуватимуть такий економічний фронт. Йдеться не лише про нову програму навчання, а головним чином про новий тип людини в Польщі [51, с. 112].

5 травня 1934 року у великій залі Торговельно-промислової палати відбулися загальні збори Товариства. На початку до присутніх звернувся голова ПЕТ Л. Каро: “Настав час навести лад в економічній сфері. Зловживання іноземним капіталом у Жирандові та Сілезії, пасивний опір певної частки великого капіталу при сплаті податків уже наштовхнулися на сильний спротив і жорсткі дії з боку урядових органів. Ми з повним розумінням і щирою радістю вітаємо цілеспрямовані дії уряду проти систематичних зловживань, скоєних певними картелями. І тому ми поставили це питання в порядок денний нашої сьогоднішньої зустрічі і запросили професійного експерта з цих питань і їх офіційного секретаря, щоб представити це нашій групі. Крім того, ми очікуємо від уряду низки рішучих наказів на захист кооперативів, сільського господарства та сфери праці, а також реформи закону на захист міноритаріїв в акціонерних компаніях. Новий Закон про страхування банківських вкладів, введений у США це також заслуговує нашої найбільшої уваги” [43, с. 152].

Звіт про діяльність Товариства за період від 1 травня 1933 року до 1 травня 1934 року зробив секретар ПЕТ д-р Тадеуш Гаузер. Він відзначив, що у звітному році діяльність Товариства була спрямована, як і в попередні роки, насамперед на продовження видавничої діяльності. “Ми видали у звітному році X і XI номери "Економічного огляду" обсягом 268 сторінок, що становить майже 17 друкованих аркушів; опублікували праці Адама Яржини "Еміграційна політика", Валеріана Закліки "Баланс ролей готівкового обороту", Леона Бігеляйзена "Освіта і ферма" (2 томи), Яна Зонделя "Селянське господарство і капіталізм”” [43, с. 152].

Щодо організації лекцій, то керівництво намагалося підібрати доповідачів і теми таким чином, щоб дати аудиторії можливість ознайомитися з найновішими досягненнями економічної науки. У звітному році були прочитані такі лекції:

1. Стефан Старжинський “Національна позика в світлі економічної політики” (23.09.1933).
2. Проф. Едвард Ліпінський “У боротьбі за основи економічної політики” (02.12.1933).
3. Д-р Ян Сондель “Межі капіталізму на селі” (08.01.1934).
4. Галина Крагельська “Ставлення польської промисловості до трудового законодавства” (27.01.1934).
5. Проф. Еміль Братро “Технократична економічна система” (10.02.1934).
6. Д-р Валер’ян Закліка “Польські лісові закони у світлі лісової політики” (17.02.1934).
7. Д-р Олександр Кільський “Історичний мацралізм” (03.03.1934).
8. Д-р Ярослав Пелчинський “Що таке гроші і якими вони повинні бути” (17.03.1934).

9. Д-р Альфред Кельський “Картелі перед форумом права” (14.04.1934).

10. Проф. Габріель Сокольницький “Десятиріччя Закону про електрику в Польщі” (14.04.1934) [43, с. 153].

Збори обрали новий склад виділу Товариства: Президент і редактор видавництва: проф. Леопольд Каро; Віце-президенти: Вацлав Дрожановський, проф. Едвін Гаусвальд, д-р Корнель Пайгерт; Члени виділу: д-р Станіслав граф. Бадені, д-р Юзеф Бжеський, д-р Владислав Бирка, д-р Мар’ян Чехлінський, д-р Владислав Фургальський, проф. Януш Генрик Гурський, д-р Тадеуш Гаузер, д-р Адам Яжина, Владислав Єннер, проф. Генрик Коровіч, д-р Марцелі Панет, Влодзімеж Романів, інж. Антоній Санойца, д-р Владислав Стеслович, Людвік Сусвайн, д-р Францішек Томанек, д-р Кароль Травінський, д-р. Стефан Ухма [43, с. 157].

Були також обрані особи, що відповідали за окремі ділянки роботи: д-р Тадеуш Гаузер – скарбник, д-р Кароль Травінський – заступник скарбника, Людвік Суссвайн – бібліотекар, Владзімеж Романів – господар і Францішек Томанек – адміністратор публікацій [43, с. 157].

У 1932-1939 рр. Товариство видало 11 томів окремих праць у серії “Бібліотека Польського економічного товариства у Львові” (“Biblioteka Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie”).

Розвиваючи свою наукову діяльність, Товариство увійшло до Союзу польських наукових товариств, що існував у Львові, і щороку видавало французькою мовою “бібліографію виданих праць для наукових кіл за кордоном” (Bulletin de l’Union des Societes Savantes Polonaises de Leopold) [33, с. 60].

Першим томом серії стала праця Владислава Єннера “Економіка кооперативного руху” з передмовою Л. Каро. “Цю роботу я присвячую дослідженню економічних тенденцій, які сформували наші економічні відносини і обговоренню економічних тенденцій кооперативного руху на платформі економічних перетворень світової економіки” [3, с. 3], – зазначив автор. Працю В. Єннера було видано 1932 року у Львові. У 1933 році вийшов наступний том, яким стала збірка статей під загальною назвою “Економічне життя і соціальна економіка”. У цьому об’ємному томі (531 стор.) зібрано статті 32 визначних економістів та експертів із економічних питань. Проблеми, які висвітлювали автори, були присвячені аграрним, промисловим і соціальним питанням. Поручено проблеми житла, соціологічні та демографічні теми, пов’язані з функціонуванням сім’ї, а також концепцію свободи та вплив моральних факторів на суспільство [42, с. 130]. З тієї точки зору важливою була праця Леона Владислава Бігелайзена “Реформа економічних етапів в університетах”. Значний інтерес до проблеми виховання молоді після Першої світової війни проявив Л. Каро –

головний редактор цього тому. Його праця про рівність і свободу в ХХ столітті викликала велике зацікавлення [2, с. 33-34].

У межах нової серії вийшли й інші праці. Так, у 1933 році Адам Яржина опублікував працю “Еміграційна політика”, а Валеріан Закліка – “Баланс готівкового обігу польського сільського господарства”.

П'ятий том “Бібліотеки” – це двотомник (490 стор.) Л. Бігелайзена “Школа і ферма (т. 1 і 2). Аналіз ринку праці з позиції професійно-технічної освіти. Гірничо-металургійна промисловість”. Праця опублікована у 1934 році. В ній автор розглянув питання пристосування освіти і професійної підготовки до потреб народного господарства.

Фактично це виявилася перша спроба представити проблему професійно-технічної освіти з точки зору економічної політики, яка на той час була недооцінена. Незважаючи на те, що така робота проведена в найскладніших умовах, без спеціального статистичного апарату, вона все ж сприяла поглибленню наукових досліджень, які мали вирішальне значення для професійно-технічної освіти й підвищення технічного рівня виробництва [1, с. 18].

Видання публікувало численні рецензії та коментарі як щодо тематики, так і способу висвітлення точки зору авторів. У шостому томі “Бібліотеки” з'явилася праця “Селянське господарство і капіталізм” Яна Сонделя. Рецензія на працю опублікована в “Sociologica Revue”, що виходила у Брно. Одним із важливих питань, що розглядали як економісти, так і соціологи, була соціально-економічна структура селянських господарств. На основі матеріалів, зібраних відділом аграрної економіки дрібних сільських господарств Наукового інституту в Пулавах, висвітлено особливості селянського господарства в Польщі як прибуткового господарства та споживача промислової та власної продукції. Водночас автор зазначає: тогочасна криза зменшила контакт між містом і селом [26, с. 131].

Хоча елементи капіталістичної економіки досягають польської держави, вчений шкодує, що вони не можуть змінити характеру селянських господарств.

Працю “Економічні та соціологічні закони” Л. Каро опублікував у сьомому томі. У сталій і доступній формі він розглянув життєві проблеми в часи великої соціально-економічної кризи та широкого інтересу до пов'язаних із нею явищ. Ідея праці відповідала часу і спрямована проти неприборканої економічної свободи і боротьби за існування [26, с. 130-131].

У 1938 році в ХХІ томі квартальника “Економічний огляд” було опубліковано цікавий матеріал, який стосувався реформування економічних та соціальних проблем польського села. В 30-х роках ХХ ст. ці проблеми викликали глибоку стурбованість як уряду, так і всього суспільства. Одним із найактуальніших завдань вважалося

відновлення сільського господарства та підвищення загальної культури села. Цією важливою справою займалася також Соціальна рада при о. Примасі Польщі. Внаслідок ретельного дослідження названої проблеми та тривалих дискусій між її членами Рада оголосила декларацію, яка на той час мала велике значення. Подаємо в дещо скороченому варіанті її зміст:

1. Економічний і соціальний стан польського села демонструє серйозні недоліки, а) невисокий рівень культури і сільськогосподарської техніки, б) низьку рентабельність господарства, в) надмірну роздробленість сільськогосподарської власності, г) неповноцінність внутрішньої системи дрібного сільськогосподарського майна, д) перенаселення сіл, зумовлене значною мірою неможливістю певної частини сільського населення відтікати в інші сфери суспільного господарства.

2. Внаслідок цих умов аграрне питання в Польщі є джерелом суспільного потрясіння в країні, загрожує внутрішньому спокою, міцності та цілісності держави.

3. Ліквідація названих недоліків має стати предметом турботи католицької церкви, тому що, з одного боку, цей стан певною мірою суперечить постулатам соціальної справедливості, а з іншого боку веде до зниження морального рівня сільського населення і, як наслідок, до ослаблення його релігійних почуттів і прихильності до Церкви.

4. Такий стан потребує цілеспрямованих і системних дій, зокрема, а) підвищення культури і технології землеробства, поліпшення умов господарської праці шляхом сільськогосподарської освіти, меліорації, реформування внутрішньої структури сільськогосподарської власності, сільськогосподарської кооперації; б) збільшення участі сільського населення в соціальному доході за допомогою таких методів, як відповідна цінова політика, розширення та здешевлення шляхів сполучення тощо; в) розвиток народної промисловості та ремесел на селі; г) дозвіл певному відсотку сільського населення виїжджати до міст для праці в промисловості; д) інтенсивна внутрішня колонізація шляхом створення нових самостійних і самодостатніх селянських господарств і побудови карликових господарств.

5. Католицька суспільна думка зацікавлена в реформуванні системи власності селян.

6. Католицька церква дотримується засад, висловлених Папою Левом III у *Rescriptum* про те, що “добре організована держава повинна забезпечити своїх громадян достатньою кількістю матеріальних і зовнішніх благ”. Папа Пій XI у “*Quadragesimo anno*” вважає, що розподіл земних благ повинен відповідати намірам Творця і принципам соціальної справедливості. “Тільки якщо ми станемо на шлях твердого і нещадного впровадження цих принципів у життя,

можна буде врятувати державний лад, мир і суспільства від стихії революції”. Ці правила поширюються і на право власності на землю.

7. Реформування системи власності у визначеному вище напрямку є одним із головних завдань цілеспрямованої та виваженої аграрної політики держави.

8. Серед шляхів реалізації аграрної політики державою першочерговим є підтримка поступової еволюції у напрямку збільшення дрібної власності.

9. У разі недостатньої неефективності або запропонованих заходів державі не може бути відмовлено у праві примусового відчуження. Однак цей захід слід розглядати як винятковий, а період обов’язкової парцеляції не може тривати вічно.

10. Примусова експропріація повинна забезпечити існуючому власнику належну компенсацію, яка б не дуже відрізнялася від ринкової вартості і дозволяла йому створити іншу господарську структуру. Для продажу землі, отриманої шляхом примусового відчуження, держава не повинна створювати привілейований ринок. Проте допускається надання особливих пільг окремим категоріям покупців як на вільному ринку, так і в разі примусового поділу.

11. Вимоги цілеспрямованої, зваженої аграрної політики дозволяють здійснити трансформацію аграрного ладу (особливо, коли йдеться про примусову парцеляцію) в межах, які створюють потужності сільськогосподарського виробництва, достатнього, щоб годувати і захищати країну.

12. Необхідність реформи польської сільськогосподарської системи не вимагає повного й абсолютного скасування великої власності. Якщо залишати її в певних межах, особливо як установи зі спеціальними завданнями в сільськогосподарському виробництві (експерименти, розведення, породистого молодняка, спеціальних культур тощо), воно відіграє позитивну роль в економічній та культурній сфері. Соціальна корисність визначає межі, в яких вона має залишатися.

13. З огляду на прогресуюче дроблення селянської землі нижче розміру, який може забезпечити матеріальний добробут родини, необхідно застосовувати певні правові норми, підкріплені відповідною фінансовою і кредитною політикою, яка створила б умови для виникнення неподільних сімейних фермерських господарств. Все це сприятиме формуванню родинно-садової традиції польського селянства та позитивно вплине на його моральний, культурний та економічний рівень.

14. Умови польського села створюють особливо благодатний ґрунт для перебудови його суспільно-економічної системи згідно з вказівками енцикліки “*Quadragesimo anno*”, тобто у формі корпоративної організації. Бо корпоративна система має такі властивості, які повинні

усунути багато нинішніх недоліків польського села і підняти його на вищий рівень духовної та матеріальної культури [29].

У тому ж томі квартальника було також опубліковано низку рецензій на праці відомих економістів. Ми зупинимося лише на окремих із них.

Працю Владислава Грабського “Польська ідея” рецензував Л. Каро [10]. Він зазначив, що серед старих традиційних вад польського суспільства В. Грабський назвав “безплідний анархічний індивідуалізм з одного боку і сентиментальне неробство з іншого”.

Цікавими є оцінки вченим відносин Польщі з Францією, які, за його словами, “донедавна вимагали від поляків рабської покори і васалітету”. Союз із Францією автор назвав довгою смугою приниження. “Франція дивилася на нас гірше, ніж на бідного родича... – зазначив В. Грабський. – Я гірко переконався в 1920 році, коли просив військово-дипломатичної допомоги в трагічні моменти не тільки для Польщі, а й для Європи... Тоді я виявив, що вони (*французи*) дбають лише про свої інтереси. А коли стан наших справ вони визнали програшним, допомогу обмежили до мінімуму. Хіба можна отримати кращий урок, як той, що не можна покладатися на різні союзи, а тільки на власні сили” [10, с. 170].

Навіть, якщо врахувати, що “легіонери зробили багато добра і ще Польщі будуть потрібні”, вони не можуть мати виключного права керувати державою. “Атмосфера полювання в поміщицьких маєтках і прийом при дворах представників влади і війська відроджували традиції старої Польщі”. Це не може принести Польщі нічого доброго. Автор монографії засудив як приниження шляхти, так і надання їй привілеїв за те, що вона “скористалася політичним розколом і стала на бік сильнішого” [10, с. 171].

Відзначаючи великі заслуги Дмовського та Падеревського в галузі світової дипломатії щодо розбудови Польщі ззовні, В. Грабський стверджував, що розбудову Польщі зсередини здійснював не хто інший, як маршал Пілсудський, “як володар душ готовий на найбільші жертви”. Коли в Державній раді оборони почали сумніватися, в тому, чи впорається Головнокомандувач зі смертельно небезпечною військовою загрозою, маршал добровільно залишив посаду і пішов в окрему кімнату. І тоді “національний табір не міг висунути іншого кандидата, який був би втіленням і національної ідеї, і військового генія водночас” [10, с. 171].

Вчений дорікав національно-демократичній партії за те, що в ряді дуже важливих справ вона “не досить твердо стояла на ґрунті реальності, що дивилася на розв’язання державних і національних проблем занадто спрощено”. Він також гостро критикував усі військові зусилля в ім’я ідеї Польщі, однобоким назвав альянс Польщі з Францією, недооціненою вважав російську безпеку.

В. Грабський був переконаний, що народна Польща повинна матеріалізуватися в поєднанні з державною ідеєю, яка має об'єднатися з народною і національною ідеєю, інакше вона опуститься до рівня поліцейської держави [10, с. 172]. “Ми хворіємо на відсутність програми, – стверджував автор, – в нас немає ентузіазму і згоди, які бачимо в Італії та Німеччині. Скептики, яких так багато серед нас, не творять життя. А тому ми повинні докорінно відновити соціальну структуру країни та підвищити ефективність економічної діяльності та врегулювати ставлення до національних меншин. Крім того, ми не повинні забувати, що рано чи пізно нас неминуче чекає війна з тим чи іншим загарбником. Тому ми повинні мати не тільки сильну армію, а й виховану стійкість у суспільстві” [10, с. 172].

Книга В. Грабського “Польська ідея”, на думку рецензента, – “це праця патріота і державного діяча, досвідченої людини, яка багато страждала і багато думала, це книга надзвичайної політичної мудрості. Її поміркованість, окрім того, що вона говорить правду всім без винятку, є її найбільшою перевагою. І ця поміркованість, продиктована не вузьким опортунізмом, а переконанням, що тільки так можна досягти добра для нашої держави і народу” [10, с. 173].

Працю Казімежа Штутдентовича “Економічна політика держави” рецензував Ян Стецький. Боротьба за властивий економічному життю розподіл суспільних доходів відбувається, за словами автора монографії, у формі боротьби за систему цін, оскільки джерелом усіх доходів є прибуток, отриманий від виробництва. Всі зміни в системі цін регулюються принципом рентабельності. Найефективніше це відбувається в системі вільної конкуренції. Однак внутрішні властивості такої системи призводять до поступового обмеження вільної конкуренції та до переваги зв'язаної економіки. Ми живемо в епоху взаємного перекриття всіх трьох економічних формацій: вільної конкуренції, самопов'язаної та скріпленої державним інтервенціонізмом. Звідси виникають структурно-функціональні деформації, усунення яких потребує спрямування державного втручання в правильне русло.

Визнаючи структурні та функціональні надмірності системи вільної конкуренції як джерела викривлення принципу прибутковості та системи цін у бік надання переваг окремим групам інтересів, автор вимагає державного втручання. Ідея соціальної солідарності є керівною, її суть полягає в наступному: жоден соціальний прошарок не представляє загальне благо. Через те, що всі соціальні прошарки мають однакові та взаємозалежні інтереси, мають бути обмежені на користь цілого. Держава повинна входити в сферу регулювання приватної власності і системи цін (під цінами автор розуміє не тільки ціни на товари, а й ціну праці, тобто заробітну плату) пропорційно тому, наскільки концентрація виробництва дає їй можливість здійснювати

відповідний контроль. Держава не може бути самоціллю: вона, як і окрема особа, має бути підпорядкована моральному диктату, який визначає напрямок її внутрішньої та зовнішньої соціальної та економічної політики, оскільки вони врівноважують егоїстичні прагнення особистості. “Важливо не те, – цитує автор слова Кейнса, – щоб держава гірше або краще робила те саме, що зараз роблять приватні особи, а те, що вона повинна здійснювати діяльність, якою сьогодні ніхто не займається” [10].

Дуже характерним для автора є погляд на приватну власність, в якій він не бачить абсолютної правової категорії, а лише соціальну функцію, яка найбільш ефективно забезпечує можливість капіталізації, тому твердо виступає за її збереження. При цьому вчений визнає право держави регулювати її з точки зору найвищої продуктивності та найбільшої прибутковості. Водночас він виступає проти тенденцій усуспільнення власності, які знищували б духовну і матеріальну незалежність особистості, і зовсім не вірить у можливість докорінного оновлення суспільства.

Загалом конкретне застосування рекомендацій вченого на практиці має, на думку рецензента, призвести до корпоративної системи, базованої на принципах солідарності; фактично це перша спроба прагматичного та популярного представлення проблем, які дають право на державне втручання за умови, що воно є програмним, а не тимчасовим.

Рецензуючи працю Олександра Свентоховського “Нарис історії польського села”, Л. Каро попереджає читача, що автор має славне минуле як філософ і драматург, проте із завданням, яке він поставив перед собою, не впорався. Останній не є ні істориком, ні економістом. Зібрана ним література неповна і лише частково використана, здебільшого припадає на перші роки ХХ століття. Праці інших авторів К. Штутдентович знає лише частково. Крім того, О. Свентоховський часто подає сирий матеріал, який носить суперечливий характер. Із тексту не завжди зрозуміло, чиї погляди автор вважає правильними. До того ж його оцінки окремих осіб часто несправедливі. “Безумовно, я поділяю думку автора про те, що прагнення знизити рівень селянської освіченості були помилковими, – зазначає рецензент. – Проте, протиставлення Юзефа Шуйського “троглодиту”, характеристика “Випробування безладдя” Станіслава Тарновського як “дрібне сміття”, а оцінка Павла Попеля “як знаменитого виродка ретроградства”, що фігурують в книзі, яка претендує на серйозну працю, недопустимі. Тим більше що всі троє, яких критикує автор праці були патріотами, людьми щирої віри і надзвичайних заслуг, насамперед як чудові письменники” [8].

Л. Каро хотів би, щоб за це важливе завдання написання історії селянства в Польщі, – взявся професійний історик і присвятив йому кілька років свого життя, бо ця тема вимагає таких жертв.

Дев'ятий том присвячений економічній політиці III-го рейху: Л. Каро описав економічну революцію в III-му рейху; Антоні Жабко Потопович охарактеризував сільське господарство в III-му рейху, а Тадеуш Гаузер частково представив банківську справу в Першому Рейху. Ця робота була опублікована в 1938 році.

У “Меморіальній книзі на честь Леопольда Каро” (помер 8 лютого 1939 року) за редакцією Корнелія Пайгерта, що є 8-м томом серії, є трактати з соціально-економічних питань. Вони різноманітні та доповнюють один одного. Так, Станіслав Шутковський у “Przegląd Powszechny” пише, що керівний принцип праці професора Леона Бігелайзена, включеної до цього тому, є флагманом усієї меморіальної книги, оскільки він виступає проти ліберальної доктрини, автоматичного переважаючого егоїстичних мотивів в економічному житті та доводить можливість її розвитку. Натомість д-р Г. Коровіч захищає атаковану ліберальну економіку, а проф. Фелікс Конечний ставить питання, пов'язане з історією економіки, – щоб воскресити її з середньовічного стану?

У цій же книзі обговорювалися проблеми біженців у Південній Америці, проблеми сільськогосподарської кризи та кризи золотого. Визначні польські економісти, експерти розглядали економічні та політичні проблеми в країні та за її межами, ратували за те, щоб їхня наука і далі розвивалася і не відкидала зміни своїх основ, які мають відбутися з неминучою реконструкцією економічної та соціальної системи. Інші праці, згадані в огляді, належать Чеславу Кламеру та Євгеніушу Квятковському, які проголошують необхідність нових системних форм, доводять, що лібералізму настав кінець.

Вже в 1939 році появилася робота Дж. Сондла “Зменшення земельних доходів і заходи щодо їх виправлення”, передмову до якої написав Людвік Гурський. Останній том цієї серії мав назву “П'ятдесят років економічного та соціального життя. Пам'ятна книга” [2, с. 35].

Останній том видання містив огляд діяльності товариства з грудня 1938 року по червень 1939 року.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, багаторічна колоніальна залежність гальмувала розвиток економіки, та й розвиток держави загалом, спричинивши значне відставання Польщі від європейських країн. Численні проблеми країни, які проявлялися на багатьох рівнях державотворення, стали викликом для діяльності представників економічної спільноти, яка брала участь у розробці засад інтеграції та розвитку національної економіки. Здобуття Польщею незалежності виявило велику потребу в економічній освіті громадян, у нових фахівцях-економістах. Найінтенсивніша розбудова наукових

товариств, найбільший їх вплив на економічну та освітню політику країни відбулися в період між світовими війнами. Наукова, організаційна та освітня діяльність Польського економічного товариства у Львові в 1921-1939 роках відіграла важливу роль у розбудові польської державності. Товариство формувало нові тенденції в польській економічній науці та освіті, зробило перші кроки на шляху вироблення власної програми господарського розвитку країни. Лідером ПЕТ став професор Львівської політехніки Л. Каро, який сприяв політизації інституції, сповідував принципи солідаризму і гостро критикував лібералізм. Водночас вчений організував видання журналу “Економічний огляд” та серію монографій “Бібліотека Польського економічного товариства у Львові”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Biegeleisen L. W. Szkoła a gospodarstwo narodowe, t. 1 i 2. Analiza rynku pracy ze stanowiska szkolnictwa zawodowego. Lwów : Górnictwo i hutnictwo, 1934.

2. Domalewska D. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne we Lwowie w latach 1921-1939. Zarys działalności. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*. 2010. T. 8. S. 29-36.

3. Jenner W. Ekonomia ruchu spółdzielczego / z przedmową Leopolda Caro. Lwów : b. wyd., 1932. 193 s.

4. Гелей С. Львівська комерційна академія. Нарис історії. Львів: Видавництво ЛКА, 2008. 624 с.

5. Масик Р. Польське економічне товариство у Львові (1921-1939). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012-2013. Випуск 13-14. С. 187-201.

6. Orłowska J., Orłowski T. Polskie towarzystwo ekonomiczne. Zarys historii. Warszawa, 1985. 175 s.

7. Pollok Artur. Zarys Historii Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. S. 1. URL: <https://w.pte.pl/pliki/1/87/Zarys%20historii%20PTE.docx>.

8. Recenzje. Caro L. Świętochowski Aleksander. Historia chłopów polskich w zarysie, Lwów-Poznań, 2 t., Wydawnictwo Polskie. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1938. z. 21. nr 96-97. S. 177-178.

9. Recenzje. Stutdentowicz K. Polityka gospodarcza państwa. Warszawa, 1937. 242 s. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1938. Z. 21. nr 96-97. S. 175-176.

10. Recenzje. Władysław Grabski. Wyd. II. Warszawa, 1935. 190 s. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1938. Z. 21. nr 96-97. S. 170-174.

11. Tomanek F. Organizacja pracy w szkole zawodowej. Lwów: Drukarnia urzędnicza, 1933. 78 s.

12. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 1 (Львівське воєводське правління), оп. 54, спр. 1933, арк. 3, 5-5 зв.
13. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАУЛ), ф. 843 (Польське економічне товариство у Львові), оп. 1, спр. 1, арк. 1.
14. ЦДАУЛ, ф. 843, оп. 1, спр. 1, арк. 1.
15. ЦДАУЛ, ф. 843, оп. 1, спр. 7, арк. 2, 56 зв., 69 зв., 70.
16. ЦДАУЛ, ф. 843, оп. 1, спр. 9, арк. 4, 4, 14 зв., 15, 17-18, 20, 22, 22 зв., 23, 26 зв., 27 зв., 29 зв., 31, 31 зв., 32, 34, 44, 44 зв., 50, 52 зв., 57, 62 зв., 70, 89 зв.
17. ЦДАУЛ, ф. 843, оп. 1, спр. 31, арк. 1-2.
18. Dotychczasowa działalność Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1928. Z. 1. S. 129-133.
19. Dziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie. *Rozprawy i Sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1931. Z. 6. S. 5-17.
20. Kronika P. T. E. Walne Zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*. 1939. Z. 26. nr 122-124. S. 70-75.
21. Nasz konkurs. *Przegląd ekonomiczny*. 1936. Z. 16. S. 114-115.
22. Od redakcji. *Przegląd ekonomiczny*. 1937. Z. 17. S. 1.
23. Posiedzenie Zarządu P. T. E. *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*. 1939. Z. 26. nr 122-124. S. 76.
24. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1934. Z. 12. 159 s.
25. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1936. Z. 15. nr. 71-75. 225 s.
26. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1936. Z. 16. 145 s.
27. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1937. Z. 18. nr. 87-90. 154 s.
28. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1928. Z. 26. 209 s.
29. Rada Spoleczna przy Prymasie Polski w sprawie wsl. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1938. Z. 21. nr 96-97. S. 167-169.
30. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1928. Z. 1. 143 s.
31. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1930. Z. 3. 122 s.
32. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1930. Z. 4. 92 s.
33. *Rozprawy i Sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1931. Z. 5. nr. 13-16. 114 s.
34. *Rozprawy i Sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1931. Z. 6. nr. 17-21. 129 s.
35. Spis współpracowników i prelegentów. *Przegląd ekonomiczny*. 1938. Z. 21. S. 2-6.

36. Sprawozdania administratora wydawnictw. *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*. 1936. Z. 15. nr 71-75. S. 209.
37. Sprawozdania. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1928. Z. 1. S. 129-131.
38. Sprawozdania. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*. 1930. Z. 4. S. 59-92.
39. Sprawozdanie z działalności naszego towarzystwa. *Przegląd ekonomiczny*. 1936. Z. 15. S. 199-213.
40. Sprawozdania z działalności naszego towarzystwa. *Przegląd Ekonomiczny*. 1936. Z. 16. nr 76-82. S. 130-136.
41. Sprawozdania z działalności towarzystwa. *Przegląd ekonomiczny*. 1933. Z. 9. S. 118-134.
42. Sprawozdania z działalności Towarzystwa: Nasze walne zgromadzenie. *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*. 1933. Z. 10. nr 39-45. S. 103-117.
43. Sprawozdania z działalności Towarzystwa. *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*. 1934. Z. 12. nr 54-58. S. 151-157.
44. Sprawozdania z działalności towarzystwa. *Przegląd ekonomiczny*. 1935. Z. 13. S. 111-158.
45. Sprawozdania z działalności towarzystwa. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*. 1935. Z. 14. nr 65-70. S. 129-135.
46. Sprawozdanie z walnego zgromadzenia 16 kwietnia 1932. *Przegląd ekonomiczny*. 1932. Z. 8. S. 120.
47. Sprawozdania z działalności Towarzystwa. *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*. 1936. Z. 22. nr 54-58. S. 96-103.
48. Sprawy naszego Towarzystwa. *Przegląd ekonomiczny*. 1938. Z. 22. S. 96-103.
49. Statut Polskiego towarzystwa ekonomicznego. *Przegląd ekonomiczny*. 1932. Z. 7.
50. Statut Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie. *Przegląd ekonomiczny*. 1936. Z. 15. S. 213-219.
51. Wiadomości Gospodarcze Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie. 1934. № 13. S. 111-128.

REFERENCES

1. Biegeleisen, L. W. (1934), Szkoła a gospodarstwo narodowe, t. 1 i 2. *Analiza rynku pracy ze stanowiska szkolnictwa zawodowego*. Lwów: Górnictwo i hutnictwo.
2. Domalewska D. (2010), Polskie Towarzystwo Ekonomiczne we Lwowie w latach 1921-1939. Zarys działalności. *Annales Universitatis*

Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia. T. 8. S. 29-36.

3. Jenner W. (1932), *Ekonomika ruchu spółdzielczego* / z przedmową Leopolda Caro. B. wyd., Lwów, 193 s.

4. Helei S. (2008), *Lvivska komertsiiina akademiia. Narys istorii*. Vydavnytstvo LKA, Lviv, 624 s.

5. Masyk P. (2012-2013), Polske ekonomichne tovarystvo u Lvovi (1921-1939). *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, Vypusk 13-14, s. 187-201.

6. Orłowska J. and Orłowski T. (1985), *Polskie towarzystwo ekonomiczne. Zarys historii*. Warszawa, 175 s.

7. Pollok Artur. *Zarys Historii Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego*. URL: <https://w.pte.pl/pliki/1/87/Zarys%20historii%20PTE.docx>. S. 1.

8. Recenzje. Caro L. (1938), Świętochowski Aleksander. Historia chłopów polskich w zarysie, Lwów-Poznań, 2 t., Wydawnictwo Polskie. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*, z. 21, nr 96-97, s. 177-178.

9. Recenzje. Studentowicz K. (1938), Polityka gospodarcza państwa. Warszawa, 1937, 242 s. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*, Z. 21, nr 96-97, s. 175-176.

10. Recenzje. Władysław Grabski (1938), Wyd. II. Warszawa, 1935, 190 s. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*, z. 21, nr 96-97, s. 170-174.

11. Tomanek F. (1938), Organizacja pracy w szkole zawodowej. Drukarnia urzędnicza, Lwów, 78 s.

12. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (dali – DALO), f. 1 (Lvivske voievodske pravlinnia), op. 54, spr. 1933, ark. 3, 5-5 zv.

13. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (dali – TsDIAUL), f. 843 (Polske ekonomichne tovarystvo u Lvovi), op. 1, spr. 1, ark. 1.

14. TsDIAUL, f. 843, op. 1, spr. 1, ark. 1.

15. TsDIAUL, f. 843, op. 1, spr. 7, ark. 2, 56 zv., 69 zv., 70.

16. TsDIAUL, f. 843, op. 1, spr. 9, ark. 4, 4, 14 zv., 15, 17-18, 20, 22, 22 zv., 23, 26 zv., 27 zv., 29 zv., 31, 31 zv., 32, 34, 44, 44 zv., 50, 52 zv., 57, 62 zv., 70, 89 zv.

17. TsDIAUL, f. 843, op. 1, spr. 31, ark. 1-2.

18. Dotychczasowa działalność Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie (1928), *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*, z. 1, s. 129-133.

19. Dziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie (1931), *Rozprawy i Sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*, z. 6, s. 5-17.

20. Kronika P. T. E. Walne Zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (1939), *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*, z. 26, nr 122-124, s. 70-75.

21. Nasz konkurs (1936), *Przegląd ekonomiczny*, z. 16, s. 114-115.

22. Od redakcji (1937), *Przegląd ekonomiczny*, z. 17, s. 1.
23. Posiedzenie Zarządu P. T. E. (1939), *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*, z. 26, nr 122-124, s. 76.
24. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik* (1934), z. 12, 159 s.
25. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik* (1936), 1936, z. 15, nr. 71-75, 225 s.
26. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik* (1936), z. 16, 145 s.
27. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik* (1937), z. 18, nr. 87-90, 154 s.
28. *Przegląd ekonomiczny kwartalnik* (1928), z. 26, 209 s.
29. Rada Spoleczna przy Prymasie Polski w sprawie wsl. (1938), *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*, z. 21, nr 96-97, s. 167-169.
30. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie* (1928), z. 1, 143 s.
31. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie* (1930), z. 3, 122 s.
32. *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie* (1930), z. 4, 92 s.
33. *Rozprawy i Sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie* (1931), z. 5., nr. 13-16, 114 s.
34. *Rozprawy i Sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie* (1931), z. 6, nr. 17-21, 129 s.
35. Spis współpracowników i prelegentów (1938), *Przegląd ekonomiczny*, z. 21, s. 2-6.
36. Sprawozdania administratora wydawnictw (1936), *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*, z. 15, nr 71-75, s. 209.
37. Sprawozdania (1928), *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*, z. 1, s. 129-131.
38. Sprawozdania (1930), *Rozprawy i sprawozdania Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie*, z. 4, s. 59-92.
39. Sprawozdanie z działalności naszego towarzystwa (1936), *Przegląd ekonomiczny*, z. 15, s. 199-213.
40. Sprawozdania z działalności naszego towarzystwa (1936), *Przegląd Ekonomiczny*, 1936, z. 16, nr 76-82, s. 130-136.
41. Sprawozdania z działalności towarzystwa (1933), *Przegląd ekonomiczny*, z. 9, s. 118-134.
42. Sprawozdania z działalności Towarzystwa: Nasze walne zgromadzenie (1933), *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*, z. 10, nr 39-45, s. 103-117.
43. Sprawozdania z działalności Towarzystwa (1934), *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*, z. 12, nr 54-58, s. 151-157.
44. Sprawozdania z działalności towarzystwa (1935), *Przegląd ekonomiczny*, z. 13, s. 111-158.

45. Sprawozdania z działalności towarzystwa (1935), *Przegląd ekonomiczny kwartalnik*, z. 14, nr 65-70, s. 129-135.

46. Sprawozdanie z walnego zgromadzenia 16 kwietnia 1932 (1932), *Przegląd ekonomiczny*, z. 8, s. 120.

47. Sprawozdania z działalności Towarzystwa (1936), *Przegląd ekonomiczny Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie*, z. 22, nr 54-58, s. 96-103.

48. Sprawy naszego Towarzystwa (1938), *Przegląd ekonomiczny*, z. 22, s. 96-103.

49. Statut Polskiego towarzystwa ekonomicznego (1932), *Przegląd ekonomiczny*, z. 7.

50. Statut Polskiego towarzystwa ekonomicznego we Lwowie (1936), *Przegląd ekonomiczny*, z. 15, s. 213-219.

51. Wiadomości Gospodarcze Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie (1934), № 13, s. 111-128.